

- ³⁷ KerMagv IV (1868). 242—243.
³⁸ EKT jkv. 386—1868. p.
³⁹ Uo. 423—1869. p.
⁴⁰ Uo. 115—1870. p.
⁴¹ Uo. 45—1871. p.
⁴² Mind a hat kötet *Channing Ellery Vilmos válogatott művei. Angolból fordítják és kiadják az unitárius tanárok* címen jelent meg. Kiadási helye Kolozsvár; az I. kötet a Római Katholikus Lyceum, a II—V. kötetek K. Papp Miklós, a VI. kötet K. Papp Miklós örökösének nyomdájában készült. A kötetek terjedelme: I. k.: 184, II. k.: 187, III. k.: 192, IV. k.: 176, V. k.: 175 és VI. k.: 175 l.
⁴³ Channing Ellery Vilmos válogatott művei. VI. k. V. 1.
⁴⁴ Boros György: *Kriza János emlékezete*. KerMagv XLVI (1911). 336.
⁴⁵ 1872. ápr. 20. 16. sz. 490—496. Komáromy Lajos református főgimnáziumi tanár volt, a pesti Református Teológián az újszövetségi görög nyelvet tanította.
⁴⁶ A Hon, politikai és közgazdasági napilap: IX. évfolyam, 1871. Pest. Febr. 15., 37. szám.
⁴⁷ EKT jkv. 45—1871. p.
⁴⁸ Uo. 4—1874. p.
⁴⁹ Simén D.: *Az első értekezéslet ügyünkben Amerikában*. KerMagv IX (1874). 144.
⁵⁰ Jakab Elek: *Londonban mulatásom emlékei*. KerMagv X (1875). 316.
⁵¹ K.[ovácsi] A.[ntal]: *Az Unitárius vallásközönség Egyh. Főtanácsának aug. 28—30. napjain tartott gyűléséről*. KerMagv XVI (1881). 310.
⁵² *A reformegylet kérdésében*. KerMagv VI (1871). 67.
⁵³ *Channing „Tökéletes élete“*. KerMagv XVI (1881). 35—40.
⁵⁴ PEIL 1871. febr. 12. 7. száma, 194—195. Kovács Albert (1838—1904) a pesti Ref. Teol. Akadémia tanára, megteremtője volt a Protestáns Egyletnek, melynek titkári tisztét odaadással töltötte be a szervezet egész működése alatt.
⁵⁵ PEIL XV. évf. 1872. ápr. 20. 16. száma, 490—496.
⁵⁶ MPEIF III. évf. 1872. 140.
⁵⁷ Uo. IV. évf. 1873. 62.
⁵⁸ PEIL 1881. 736—739.
⁵⁹ A Hon IX. évf. 1871. febr. 15. 37. száma.
⁶⁰ Az egylet 1871. okt. 3—4-én alakult meg, vezető szelleme Kovács Albert titkár volt. Az egylet inkább irodalmi téren fejtett ki jelentékeny munkásságot. Közlönye az Egyházi Reform havi folyóirat volt. Miután pártolás miatt már 1883 óta szünetelt a munkássága, az egylet 1890-ben feloszlott.
⁶¹ PEIL XV. évf. 1872. ápr. 20. 16. sz. 496.
⁶² S.[imén] D.[omokos]: *Az első értekezéslet ügyünkben Amerikában*. KerMagv IX (1874). 148.

DR. SZABÓ ÁRPÁD

„A TÖKÉLETES ÉLET“

Szemelvények William Ellery Channing munkáiból

Isten

1. Barátaim fenntartják Isten tiszta szellemi voltának tanát. Ez a legnagyobb támasza és egyben eszköze az élő vallásosságnak. Olyan közel hozza Istent, mint egyetlen más tanítás sem. A kereszténység egyik ve-

A válogatás és fordítás alapszövegét „The works of William E. Channing, D. D.“ one volume, Boston 1886 — kiadásból vettük, Charles H. Lyttle „The liberal Gospel as set forth in the writings of William Ellery Channing“, Boston 1925 c. munkája segítségével. A 4, 8 és 20. szám alatti szemelvények Channing „Válogatott művei“. Kolozsvár, 1881. VI. kötete megfelelő részeinek átdolgozása mai nyelvre.

zélve, hogy állandóan növekedő érzését adja Isten közvetlen jelenlétének — a róla való tudatos meggyőződés — lelkünkben. Most már, amennyiben testi, ill. korlátozott tulajdonságokat alakítunk ki róla, őt magunk felé mozdítjuk el. Így egy külső, távoli lényé lesz, ahelyett, hogy úgy szemlélnénk és éreznénk őt, mint aki a lelkünkben lakik. Isten tiszta szellemi voltáról szóló tannak kimondhatatlan jótéteménye, hogy úgy tekinthetünk rá, mint aki szellemi természetünk lakója és betöltője s ezen keresztül lelkünk közösségben van vele.

(Unitarian Christianity favorable to Piety, p. 389. — Az unitárius kereszténység a vallásosság ápolója.)

2. Minél inkább növekedünk keresztényi voltunk kiválóságában, annál egyszerűbb lesz jellemünk, az Isten és ember iránti szeretet egyre jobban szétárad bennünk, tekintetünkön és szavainkon, érzéseinken és cselekedeteinken. Érezni fogjuk ezt otthon és idegenben, amikor senki sem lát és amikor sokan vesznek körül. Ez elvezet minket a kötelesség észrevétlen teljesítésének a titkához, a jóság és hűség életünkévé vált cselekvéséhez. Nemcsak higgadtabbak leszünk, amikor ingerelnek, derűsebbek a szerencsétlenség között és szerényebbek a jólét idején, hanem a vallás mindenek új szint kölcsönöz, amely szerény, önzetlen szeretet gyakorlásában mutatkozik meg.

Nem fogunk növekedni a vallásban, ha a vallásosságot pótléknak tekintjük a jóság helyett, vagy a jóságot akarjuk helyettesíteni a vallásossággal, ha megelégszünk alkalomszerű cselekedetekkel, amelyek ugyan lelkünkre emlékeztetnek minket, de nem igyekszünk megtanulni, hogyan követhetnénk Isten akaratát; ha megszokjuk a mulasztás gondolatát vagy az engedetlenség könnyelműsködik el rajtunk s nem okoz fájdalmat mindenek felismerése.

De ha lelkiismeretünk bizonyítja, hogy Isten jósága és fensége arra ösztönöz minket, hogy keressük az egyetemes engedelmességet; ha szívünkben érezni fogjuk, hogy a kötelességek minden fajára figyelünk és teljesítjük azokat; ha remélhetjük, hogy szívünk és életünk egyetlen bűnét sem fogjuk megszokásból eltűnni és tudatosan megbocsátani — akkor várhatjuk, hogy növekedni fogunk kiválóságainkban. Akkor a különböző kötelességek, amelyeket megteszünk, igazolni fogják egymást. Mértékletességünk élénkíteni fogja szeretetünket, ez pedig vallásosságunkat; a vallásosság pedig szilárdságot ad mindkettőnek. Egy olyan életben, amelyben a kötelességek találkoznak, összhang van, s ez mindenek kedvez. Ugyanaz a szellem terjed általuk.

Amikor kötelességünk és boldogságunk teljes mértékben megegyezik, akkor tökéletes lényekké leszünk, és olyan mértékben, ahogyan közeledünk ehhez az állapothoz, fogunk közeledni a tökéletességhez.

(Life, p. 150. — Élet)

3. Az imádság erősíti Istennel való közösségünk tudatát, kiemeli szüklátókörőségünkéből és a végtelennel alakít közösséget, megtanít úgy nézni saját céljainkat és érdekeinket, mint amelyek részei a Gondviselés hatalmas tervének, felnyitja bennünk a világmindenséghez és valamennyi lélekhez való tartozásunk új látásmódját. Általa ahhoz megyünk, aki ellenőrzi teremtményei jólétét és akiben összpontosul a mindenség jósága. De közeledhetünk-e hozzá önző kívánságok érzéseivel? A szellemi Atyánkhoz emelkedünk, aki tökéletesedésünket akarja, akinek a

becsületességre irányuló törvényei változhatatlanok, akinek akarata a legfőbb, aki gyűlöli a gonoszt. Nem kellene-e vágyainkat megtisztítanunk az ő jelenlétében? Isten mindig a más lényekhez való kapcsolatunkban szemlél minket, minden adománya, amellyel megajándékoz vagy amelyet tőlünk visszatart, azokra is éppen úgy kihat, mint reánk. Lehet-e akkor mást kérnünk, mint amit a mi Atyánk jónak lát mindannyiunkra nézve? Az imádság igazi lelkülete alávetni magunkat a jóság-nak és a Végtelen Szeretet céljainak.

(Life, p. 648. — Élet)

4. Milyen viszonyban kell élnünk Teremtőnkkel: idegenek, vagy gyermekek vagyunk-e? Hogyan imádjuk őt: mint hozzánk közel állót, vagy mint tőlünk távol levőt? És Ő miként viszonyul hozzánk: mint távoli uralkodó, akinek nincs közvetlen és különleges gondja az egyesekre, vagy mint Atya, aki nemcsak az egész családra visel gondot, hanem annak minden egyes tagjára is kiterjed örökösödése?

Ezekre a lényeges kérdésekre a vallás kielégítő feleletet ad. Nekünk, keresztény embereknek meggyőződésünk, hogy Isten a világegyetem igazgatása közben sem feledkezik meg az egyesekről, s ő nemcsak az értelmessé lényeknek, hanem minden teremtménynek az atya. Egyszerre átfogja a világ élőlényeiének ügyét és érdekeit, s az egyetemes uralkodó széles látókörét egyesíti az atya mindenre kiterjedő gyöngéd gondoskodásával. Ő a mindenség Istene és mégis az én Istenem. Áthatja az eget és a földet, gondoskodik valamennyi teremtménye fenntartásáról és fejlődéséről. Ugyanakkor én is érzem jelenlétét; úgy ismeri jellememet, cselekedeteimet, megpróbáltatásaimat, örömet és reményeimet, mint-ha én volnék szeretetének egyedüli tárgya.

Ezért arra kell törekednünk, hogy róla való felfogásunkban egyesítsük az egyéni és egyetemes gondviselés fogalmát.

Egyrészt nem szabad az ő szerető gondoskodását szűk körre korlátoznunk, mintha csak egyedül ránk figyelne és csak velünk tenne jót. Ezzel végtelenségétől fosztanánk meg őt s beárnyékolnánk határtalan jótéteményeit. Soha ne kíséreljük meg monopolizálni Istent s azt képzelni, hogy csak szükségünk kielégítése létének egyedüli célja. Másrészt vigyázzunk, hogy miközben egyetemességéről beszélünk, ne tévesszük szem elől azt az igazságot, hogy bár a mindenség valamennyi lényé gondoskodásának tárgya s szelleme átöleli a világegyetemet, mégis úgy figyel ránk, mintha a világ megszűnne létezni s csak egyedül mi maradnánk életben, élvezni az ő atyai szeretetét.

Isten hozzánk való viszonya nem kizárólagos, hanem mindent magába foglaló. A végtelen szellemet ne a mi fogalmaink szerint ítéljük meg. Ne képzeljük tehát, hogy mellőzi és elfeledi cselekedeteinket csak azért, mert megszámlálhatatlanok teremtményei, akiket mind szeretnie és kormányoznia kell. Ne aggódjunk azon, hogy megfelelünk-e szükségünkről, mert olyan sokan fordulnak a közös Atyához és végtelen nagy a családja, amelyről gondoskodnia kell. Ne gondoljuk, hogy egyéniségünk és jellemünk eljelentéktelenedik, mivel sokan vannak magasabbrendű tulajdonságokkal és erényekkel bírók, akik inkább magukra vonják figyelmét. Ha csak mi lennénk egyedüli teremtményei ezen a világon, akkor sem gondoskodhatna rólunk állandóbban és gyengédebb szeretettel, akkor sem tudna szigorúbb lenni kötelességeink elhanyagolása miatt, vagy nagyobb örömet érezni az igazsághoz való hűségünkért.

A fentiekből láthatjuk, hogy Isten, amikor minden egyes gyermekére gondot visel, akkor az összesről is gondoskodik; ezért Isten egyéni és egyetemes gondviselése között teljes összhang van. Ebből az következik, hogy Isten összes teremtményei iránti figyelme az az eszköz, amellyel saját javamat előmozdítja. Mivel beletartozom a mindenség Atyjának nagy családjába, világos, hogy az én boldogságomat is szolgálja, ha ez a család az ő örököse alatt áll és jólétnek örvend. Tegyük fel, hogy Isten mindenkit elhagyna, csakhogy engem boldogítson, vajon nyernék-e valamit a kizárólagos gondoskodás által? Az én boldogságom a körülöttem élőkével közös és abból származik, így tehát én is élvezem Istennek mások iránt mutatott szeretetét.

Ez nem elmélet, hanem a gyakorlati élet igazsága. Az emberiség előhaladásából mindennap újabb áldásokban részesülünk. A tudományos kutatás, a felfedezések és a művészetek által újabb igazságok birtokába jutunk, állandóan művelődünk. Élvezzük a kényelmet és örömet, amelyeket távoli országok tudományos és technikai fejlődése hozott létre. És ha önzetlen, tiszta, becsületos jellemmel vagy magasabbrendű értelmi műveltséggel bírunk, vajon e tulajdonságokhoz nem a letűnt korok kiváló jellemeinek példái, tettei, művei és élete által jutottunk? Mellőz-e tehát Isten minket, midőn másokról gondoskodik? Mi által éreztetné hathatósabban áldását velünk, minthogy előbbre viszi a tökéletesedés útján a világegyetemet, amelyhez mi is tartozunk és amelynek élő tagjai vagyunk. Eszerint tehát Isten a mi boldogságunkról és tökéletesedésünkről gondoskodik, amikor a világot bölcsessége által kormányozza.

(Az Atya emberek iránti szeretete, Channing válogatott művei, VI. kötet, 48—52. l.)

Jézus

5. Nincs jelentősebb, amivel Jézushoz irányíthatnánk, mint az ő megpróbált, győzedelmes és tökéletes jósága. Mások szerethetik Jézust titokzatos, természetfeletti tulajdonságokért, én lelke és élete egyenes-ségéért szeretem őt. Azért a jóságért, amellyel járta az országot, tanította a tudatlanokat, gyógyította a betegeket, s látóvá tette a vakokat. Szeretem őt azért a mindent átfogó szeretetért, amellyel magához ölelte a megvetett publikánust, a gyűlölt szamariát, a tudatlanságban élő pogányt, s azt kereste, hogyan valósíthatná meg Isten és a boldogság világát. Szeretem őt azért a nemes, szelíd, türelmes lélekért, amelyet nem tudott hatalmába keríteni sem a sérelem, sem az erőszak, s amely olyan őszintén kívánta a megtérést és boldogságot ellenségeinek, mint barátainak.

Szeretem őt a nagylelkűség, állhatatosság és félelem nélküli becsületesség szelleméért, amellyel veszély és ellenségeskedés között odaszentelte magát az Isten által számára kijelölt munkának. Szeretem őt a bölcs és felvilágosult lelkesedésért, amellyel támogatta az igazságot, az emberiség lelki-szellemi érdekeit, amelynek élt s amelyért kész volt meghalni is. Szeretem őt erkölcsi nagyságáért, s úgy hiszem, nincs ennél több, amiért szeretni lehetne. Nem ismerek ennél dicsőségesebbet sem a Teremtőnél, sem teremtményeinél; ez a legnagyobb ajándék, amellyel Isten megáld, s amelyet az ő Fiánál is láthatunk.

(Love to Christ p. 321. — Jézus szeretete)

6. Jézus életének az volt a célja, hogy az embereket igaz barátokká tegye, hogy megtanítsa őket ragaszkodni egymáshoz és hogy egyazon érzés- és érdekközösségbe vezesse. Azért jött, hogy művelje a lelket, belső hatásokat hozzon létre, elplántálja az igaz szeretet elvét, s helyezze az embereket a szeretet legmagasabbrendű kapcsolataiba. Azért jött, hogy az emberek kezéből kiragadjon a háború eszközeit, s karjaikat szélesre tárja egymás ölelésére. Azért jött, hogy eloszlassa a bizalmatlanságot, gyanakvást és féltékenységet, hogy az embert méltóvá tegye felebarátja bizalmára, s abba a fennkölt állapotba helyezze, amelyben félelem nélkül kitarthatja lelkét.

Azért jött, hogy az elkülönítő érdekeket eltávolítsa életünkől, s olyan célt adjon, amelyet mindenki elfogad és megtaláljon benne saját célját is, s amely által a kölcsönös szeretet munkálójává lehet. Azért jött, hogy enyhítse az érzéketlenséget, hogy a szívek egy ütemre verjenek, hogy felébressze bennünk az egymás egyéni jóléte iránti leggyengédebb érdeklődést és a közösség javáért végzett önzetlen munkát. Azért jött, hogy kitépje az irigység gyökereit, s mindenkit érdekeltté tegyen mások sikerében, hogy az embert örvendezővé tegye a jószág ígéreteire, hogy buzdítson egymás tisztaságának és tökéletességének előmozdítására, s hogy megtanítsa testvérünk fejlődését magunkénak érezni. Azért jött, hogy olyan egységet alakítson ki az emberek között, amelyben szabadon tárhatják ki szívük mélyéből a legnemesebb nézeteket és érzéseket, s ezáltal a szeretet és bölcsesség kölcsönös forrásaivá lehetnek.

(Life, p. 173. — Élet)

7. Meggyőződésem, hogy sok emberben Jézus szeretetét az ő szenvedései ébresztik fel. Azt értem ez alatt, hogy ha megvizsgáljuk sokak Jézus iránti szeretetét, abban a legfőbb összetevő a kereszt által kiváltott részvét és gyengédség volna. Vannak keresztény felekezetek, amelyeknél a vallásos tanítók általános gyakorlata megrajzolni a vérző, haladókló Megváltó alakját, részleteiben bemutatni haláltusáját, amíg csak hallgatóikban fel nem ébred a természetes rokonszenv. Én nem hibázatom az effajta érzékenységet. Milyen jó, hogy az embert meg tudja indítani mások fájdalma. Azoknak szomorú, akik nem tudnak könnyet ejteni a halálos szenvedés láttán. De ennek az érzésnek nincs erkölcsi értéke s mi megszegyenítjük Jézust, ha csak ezzel tudunk adózni neki. Hangsúlyozom, nincs az ilyen érzésben erkölcsi jószág, mert a legtermészetesebb dolog a világon, hogy a keresztfeszítés ténye hatása alá kerít bennünket. Ki az közülünk, kérem, legyen vallásos vagy nem, aki látott képet Jézus kínszenvedéséről s a látvány nem rendítette meg?

De nem Jézus szenvedéseinek nagysága indít meg minket, mozgatja meg lelkünk, hanem az a lelki nagyság, amellyel hordozta szenvedéseit. Ott, a halálban tett bizonyosságot arról, hogy egészen odaszentelte magát Isten és az emberiség ügyének. Ott áradt szeretete barátai, ellenségei és az emberi faj felé. Az erkölcsi nagyság, a győzelmes szeretet, a lelki erő ad Jézus keresztfeszítésének értéket s kelti fel érdeklődésünket. Ennek birtokában átnézünk az őt körülvevő sötétségen, sebein és fájdalmán, s meglátjuk az ő töretlen, önfeláldozó, bizalmat árasztó lelkét. Ezért, amikor a kereszthez közeledünk, nem azért tesszük, hogy átengedjük magunkat a természetes elérzékenyülésnek, hanem hogy rendületlen lélekre tegyünk szert, hogy megerősítsük magunkat a kötelelességteljesítés és az emberi boldogság ügyéért végzendő munka nehézségeire s azokra a fáj-

dalmakra, amelyek ott ránk várnak. Eljünk úgy, ahogyan Jézus élt, haljunk meg, ahogyan ő halt, adjuk oda magunkat áldozatul Istennek, a lelkiismeretnek s mindama jónak, amelynek előhaladását munkálhatjuk. — Ezt a leckét találjuk felírva Jézus keresztyére.

(Love to Christ, p. 324. — Jézus szeretete)

8. Jézus milyen értelemben szabadítója az emberiségnek? A felelet, amilyen fenséges, éppen olyan egyszerű. Ő azért jött, hogy felszabadítsa az emberi lelkét. Azért jött, hogy szabadságot adjon az emberi természetnek érzelmei, tehetségei és ereje minden fokán. Ezért Ő a mi szabadítónk.

(1) Jézus azért jött, hogy felszabadítsa az értelmet, az embernek gondolatszabadságot adjon, szétörje az ész bilincseit, s az embereket az igazság szeretetére és vizsgálatára buzdítsa. Azért jött, hogy képessé tegye őket felülemelkedni szenvedélyeiken, előítéleteiken, önző érdekeiken, a szokáson, hagyományon és külső tekintélyen. A keresztyénység az értelem szabadság-levele, amely felhatalmazza az embert, sőt kötelességévé is teszi, hogy tehetségét szabadon használja az igazság, különösen pedig a vallási igazság keresésében.

„Mindeneket megpróbáljatok, és ami jó, azt megtartsátok“, ez az ő vallásának örök elve. Amikor az emberi ésszt „Isten mélységeinek“ vizsgálatára hívta el, ezáltal kinyilvánította minden értelmes lény jogát. Az emberi szellem igazságra teremtett, s nemcsak néhány igazságra, hanem minden igazság korlátlan elsajátítására. Az emberi ész természete mindent átható, éppen mint a levegő, amelyet belélegzünk, és ragyogó, mint a világosság, amely mindenhol szétterjed a világon.

(2) Jézus azért jött, hogy az elnyomott lelkiismeretnek is felszabadítója legyen, hogy megtörje a szenvedélyek hatalmát, az erkölcsi erőt felszabadítsa, és természetünk urává tegye. Azért jött, hogy új életet és rendet adjon a kötelesség törvényének, s felmutassa az erkölcsi jóság és nagyság magasrendű eszményeit.

(3) Jézus azért jött, hogy szabaddá tegye a szeretet fogva tartott erejét is. Ez ember szeretetre született, szeretetből él, s életének mértéke szeretete nagysága és szabadsága. A családi életben gyakran látjuk munkálni az önzetlen szeretet csodálatosan kifejtett erejét. Az emberl szív rendeltetése azonban túlmutat az otthonon, bármilyen bensőséges legyen is az. De természetünkben vannak olyan elemek is, amelyek az egyént önmagába szeretnék zárni s önzésének rabszolgájává tenni. Jézus tanításának egyik jellemvonása éppen az, hogy szeretetünket felszabadítja, lerombolja az önzés börtönfalait, szabadon bevezet minket Isten jóságának egyetemes otthonába, és az ő gyermekeiben jelöli meg legnemesebb érzelmeink tárgyát.

(4) Jézus azért jött, hogy felszabadítsa a bennünk lakozó remény legyőzhetetlen érzését. A remény a kikémlhetetlen jövő új tereit nyitja meg számunkra, ahol szebb kilátások és soha el nem múló örömök hívogatnak. De ha csak erre a világra korlátozódik a remény, úgy megkötve érzi magát, magasba lendülő szárnyai a sírnál letörnek, s az áthatolhatatlan háttér, amely szárnyát szegi, egy rettentő sötét birodalom. Jézus azért jött, hogy e sötétséget elűzze, s világosságot, tiszta ragyogást derítsen a lélek számára. Ez az ő szabadítása: megmenteni az embert a halál félelmétől s biztosítani afelől, hogy a földön nyert tökéletessége csak kezdete az örökkévalóságban reá váró haladásnak.

Jézus azért jött, azért élt és halt meg, hogy nekünk adja a mindenséget és a mindenség Istenét a mennyei Atya szellemében, bölcsességében, szeretetében, tökéletes örömeiben és békéjében. Ezért fogadjátok be, tiszteljétek, kövessétek és szeressétek őt. Vigyétek át az életbe tanítását. Bizzatok ígéreteiben.

(Jézus testvérünk, barátunk és szabadítónk, Channing vál. művei, VI. 133—137. l.)

Ember

9. Azt, hogy az embernek Istennel rokon természete van s lényeges és átnemesítő kapcsolatot építhet ki vele, egy meglepő bizonyítékra alapozhatjuk. Ez a bizonyíték akkor lesz nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük, hogy miként alakítjuk ki Istenről való fogalmainkat. Honnan jön az a felfogás, amelybe belefoglaljuk mindazt, amit e névről tudunk? Honnan származnak ismereteink a Legfőbb Lény tulajdonságait és tökéletességét illetően?

Azt válaszolom, hogy az emberi lélekből, tehát saját magunkból. Az isteni tulajdonságokat először saját magunkban alakítottuk ki, s majd átruháztuk Teremtőnkre. Isten eszméje — fenséges és rettenetes ugyanakkor — a mi szellemi természetünk eszméje, megtisztítva és kitágítva a végtelenig. Bennünk vannak az isteni elemei. Isten azonban nem az ember jelképi hasonmása. Ez a szülő hasonlósága a gyermekhez, a hasonmásé a rokon természetéhez.

Istent mi szellemnek nevezzük, mert így nyilatkoztatta ki magát. De amit a szellemről tudunk, azt a saját lelkünkben levő elv kitárulásán keresztül tudjuk. Az a határtalan szellemi erő, amit mi Istennek hívunk, csak az öntudaton és önismereten keresztül fogható fel. Isten egyik legmagasztosabb tulajdonságaként a gondolkozást vagy az intelligenciát látjuk. És mit értünk ez alatt? Ezekkel a kifejezésekkel saját lelkünk működését vagy tulajdonságát fejezzük ki. Isten egy másik név az emberi intelligencia minden tévedésen és gyarlóságon való felülemelésének és valamennyi igazságra való kiterjesztésének a kifejezésére.

Ugyanez áll Isten jóságára is. Hogyan érthetnők meg másként, mint a lelkünkbe plántált szeretet elvén keresztül. Mert ki más foghatná fel az isteni szeretet erejét, tisztaságát, teljességét és nagyságát, mint az, akiben az önzést elhomályosította a szeretete.

Ugyanez igaz Isten erkölcsi tökéletességével kapcsolatban is. Ezt is csupán saját erkölcsi természetünkön keresztül tudjuk felfogni. A bennünk levő lelkiismeret helyeselő és vádoló szavával magyarázza meg Isten szeretetét az erények iránt és gyűlöletét a bűnnel szemben, s lelkiismeret nélkül ezek a nagyszerű eszmék örökre rejtve maradnának az emberi szellem számára. A lelkünkben levő törvényadó vezet el az isteni tekintélyhez és kötelez minket engedelmességre. A lélek igazságérzete és erkölcsi különbségtevési érzékelése már önmagát korlátlan uralommal ruházza fel, és csak ezen keresztül érthetjük meg és ismerhetjük fel a Világegyetem Urát.

(Likeness to God, p. 293. — Istenhez való hasonlóság)

10. A vallás életet, erőt és emelkedettséget ad a léleknek, amikor a Végtelen Szellemhez kapcsolja és azt tanítja, hogy úgy tekintse magát, mint a Végtelen Atya leszármazottját és gondoskodásának tárgyát; aki

igazságra és erkölcsre formálta őt, aki önmagának teremtette, aki próbáknak vetette alá, hogy küzdelemben és állhatatosságban erősödjék. A vallás táplálja a türelmet, az elszánt reményeket és erőfeszítéseket a lélek számára.

Istennel a lét támaszt nyert, életünk célt, javítási szándékaink állandóságot, munkánk biztonságot és maradandó eredményeket, gyengeségünk erőre talál, amelyre támaszkodhatnak, a legnemesebb erőfeszítéseink és vágyaink biztosítékot, hogy egy jobb és igazabb szinten valósulnak meg...

Gyakran beszélnek az emberi természet nagyságáról, de nagygyá származása és Istentől való eredete teszi. Nagy azért, mert a jósághoz és erőhöz van kapcsolva, amelyek örökre gazdaggá tették, és csak ennek a kapcsolatnak a tudata adhatja meg a felemelkedés reményét, amely által a lélek az igazi erő és szabadság felé szárnyalhat.

(Spiritual Freedom, p. 177. — A lélek szabadsága)

11. Minden ember életében van egy ünnepélyes pillanat, amikor a lélek kezdi felismerni viszonyát és kapcsolatait a mindig jelenvaló láthatatlan világgal, amikor kezdi felmérni a különbséget az élet anyagi és szellemi célja között. Ilyenkor úgy tűnik, mintha Isten megjelenne a bizonytalanság felhőiből, amelybe kedvelt szenvedélyeink burkolták. Kinek ne lettek volna ilyen nagyszerű pillanatai, amikor Isten megtapasztalásakor új és erős vágyak és törekvések indultak el benne — amikor a lélek, mint a jéggel borított folyó a nap melegére szétszakítja bilincseit és szabadon áramlik, örömet és boldogságot terjesztve az emberi élet terméketlen mezőjé felé.

Az ébredés ilyen pillanataiban az első benyomás, amely úrrá lesz rajtunk, saját értéktelenségünk. A lélek minden feltája és hibája, bár szavakban azelőtt elismertük, most egyszerre új és félelmetes hangsúlyt kap; erős vágy kerít hatalmába megtisztítani magunkat a bűntől; az erkölcsi erőfeszítés és eredmény minden foka pedig új kitekintést nyit meg az Isten és ember iránti kötelességeink világába és egyben Isten utáni vágyódásunk új kiindulópontjává lesz.

(From a Sermon on the text, „Ho! every one that thirsteth, come unto me.“ — E. P. Peabody's Reminiscences, p. 149. — Mindenki, aki szomjúhozik, jöjjön hozzám c. prédikációból)

12. A vallásos jellem szerzemény, amely magába foglal egy változást. Változást, amely munkát és imádságot, isteni segítséget és erőt igényel; változást, amely olyan nagy és jelentős, hogy újjászületésnek szokták nevezni.

A keresztyény hívő új ember. Egykor a lelkiismeret parancsát hallgatta, most engedelmeskedik. Egykor a szenvedélyek uralták, most meghajlik Isten tekintélye előtt, és készen áll akarata meghallgatására. Egykor az emberi vélemény volt iránytűje s az emberi kegy a jutalom, amelyet kedvelt, most úgy érzi, hogy más tekintet kíséri, hogy szíve és élete leplezetlenül áll Isten előtt, és igazolni magát ez előtt az igazságos és tévedhetetlen tanú és bíró előtt, ez legfőbb törekvése. Egykor kész volt zúgolódní és elcsüggedni, ha tervei és munkája zsákutcába jutottak, most a gondviselést látja az élet bizonytalanságaiban, az atya fegyelmezését a szenvedésekben, és hordozza terheit, teljesíti kötelességét boldog megnyugvással Ő iránta, aki adja azokat. Egykor megfelelőkép-

pen elégedett volt önmagával, s vonakodott beismerni fogyatékoságait, most alázatosan tudatában van gyarlóságának, kész felfedni tévedéseit. Egykor főleg önmagának élt, most megtanulta szeretni felebarátait őszinte és hatékony szeretettel, érezni a körülötte levők szenvedéseit s vállalni munkát és áldozatot, amely megnyugvást adhat a törékeny testnek, békét és egészséget a láthatatlan léleknek.

(Life, p. 145. — Élet)

13. Úgy hiszem, hogy érezni élön Isten jelenlétét, ez érzés megszerzésének egyik főszköze ellenállni — azonnal és határozottan — mindannak, amit rossznak minősítünk szívünkben és életünkben, s egyszerre teljes komolysággal engedelmessé válni az isteni akaratnak, amint az a lelkiismeretben megnyilatkozik. Azt mondod, hogy él benned a vágy Teremtőd új és közelebbi megismerésére. Vezessen hát a végtelen Lény felemelő tudatának szomjúsága mindannak az ellenzéséhez, ami harcban áll Isten tisztaságával, igazságával és igazságosságával. Amilyen mértékben győzedelmeskedel a magadban tudatosított rossz felett, úgy tisztulnak meg lelki szemeid az egy Isten világosabb érzékelésére. Ez erősíteni fog még kitartóbban ellenállni a bűnnek, amely aztán közvetlenebb kapcsolatot alakít ki benned az isteni természettel és jellemmel. Ez a kettő: Isten ismerete és a bűnrel szembeni ellenállás, szoros kapcsolatban állanak egymással. Egyik sem részesülhet előnyben a másikkal szemben. Mert Istent, a legfőbb jót, csak önmagunk jóságának gyarapodásán keresztül tudjuk megismerni. Senki sem haladhat előre a Legfőbb Lény ismeretében, aki kötelességeit elmulasztja és nem hajlandó Isten parancsainak engedelmessé válni, ahogyan azt a lelkiismeret tanítja. Hiábavaló minden templomi vagy magán istentisztelet, hiábavaló a vallásos olvasmány és beszélgetés a hűség azonnali készsége nélkül. Hogyha ellenállsz a vágnak, amely mint belső figyelmeztető — az isteni lélek által megvilágosítva — elítél, idegen vagy és fogsz maradni a mennyei Atya előtt. A rossz szenvedélyek és érzéki ösztönök elsötétítik az értelmet és megkeményítik a szívet. Különösen fontos, hogy az önmegelégedettséget és akaratosságot tudd legyőzni. Amíg ezek lenyűgöznek, sohasem fogod meglátni és felfogni Isten dicsőségét. Mert Isten dicsősége a tökéletes szeretet.

(The Father's Love for Persons, p. 958. — Az Atya emberek iránti szeretete)

14. Isten jeleit látom égen és földön, de sokkal inkább a józan értelemben, a nagylelkűségben, a lebírhatalatlan becsületességben, az emberszeretetségben, amely megbocsát minden rosszat, és soha sem esik kétségbe az emberi erények és Jézus ügye miatt.

Tisztelem és tisztelni akarom az emberi természetet. Semmi sem tudta megrendíteni annak isteni erejébe és céljaiba vetett hitemet. Ismerem történetét, s nem hunyok szemet egyetlen gyengesége és bűne felett sem. De ha bántják, elnyomják és lenézik is, én akkor is rokonszenvvel és erős bizodalommal fordulok feléje. Eredetének és rendeltetésének jegyei mélyebben ágyazódnak belénk, hogy valaha is ki lehetne törölni azokat.

Dicsérem kedves vonzalmáért, erős és gyengéd szeretetéért. Tisztelem az elnyomás elleni küzdelméért, hogy a bilincsek és előítéletek súlya alatt növekedni és fejlődni tudott, mindazért, amit a tudomány-

ban és művészetben megvalósított és mindenekfelett hősi és szent erényeinek példaképeiért. Ezek a jegyei isteni eredetűnknek s én hálát adok Istennek, hogy sorsomat az emberi fajéval kötötte össze.

(Likeness to God, p. 298. — Istenhez való hasonlóság)

15. Ha valaki megkérdezné tőlem, hogy miben látom az ember méltóságát, a következőket válaszolnám. Mindenekelőtt abban a szellemi alapelvben, amit néha értelemnek, máskor lelkiismeretnek neveznek. Ami a gyarló dolgok között is felfogja a tökéletességet; ami egyetemes és részrehajlatlan s egyenes ellentétben áll az emberi természet önző részrehajlásával; ami tekintéllyel mondja nekem, hogy a felebarátom éppen olyan drága, mint önmagam, s jogai szentek, mint sajátjaim; ami azt parancsolja, hogy fogadjak el minden igazságot, még ha harcolnom is kell büszkeségemmel, tegyek meg minden igazat, még ha ellentétbe kerülök is saját érdekemmel; és ami hív, hogy szerető szívvel örvendezzek mindannak, ami szép, jó, szent, boldog, bármibe is találom fel ezeket a tulajdonságokat. Ez az alapelv az isteni sugara az emberben.

(Elevation of the Laboring Classes, p. 48. — A dolgozó osztályok felemelése)

16. Vizsgáljuk, mint azelőtt még soha, a különböző társadalmi rendek és osztályok zárt világát s álarcát, egészen a mögöttük levő közös természetig, és kezdjük megtanulni, hogy minden lény, aki részesül abban, nagyszerű s nemes erővel bír, hogy művelje, felemelő kötelességekkel, hogy végrehajtsa, elidegeníthetetlen jogokkal, hogy érvényesítse, gazdag sorssal, hogy megvalósítsa.

Az emberi természet s az ember jelentőségének nagy eszméje lassan, de biztosan terjedőben van. Az ember értékét nem mindenki érti meg, ahogyan megtehetné, de az igazság reménysugara átragyog a sötétségen. A nagyszerű tanítás, hogy minden embernek rendelkeznie kell az önművelés, a tudomány és erkölcs fejlesztésének, az egészség, a boldogság, az emberi erő és szeretet gyakorlásának eszközeivel, fokozatosan helyet szorít magának mint a legmagasabb rendű társadalmi igazság.

A világ nemcsak kevesek, hanem mindenki számára készült, a társadalomnak gondoskodnia kell valamennyi tagjáról, egy ember sem semmisülhet meg, csak önhibáján keresztül, a kormányzat feladata paizsként állani s megvédeni mindenki jogát — ezek a kezdeményezések alapigazságokká növekednek, s szellemük érezhetővé lesz az élet minden területén.

(The Present Age, p. 160. — A jelen kor)

17. Istennek hála, hogy minden kor és nép történetében feltörnek a nemesebb érzések és az emelkedett erkölcs bizonyítékai. Minden korszakot olyan emberek szemléltetnek, akik emberhez méltóan éltek s igazolták az emberi természetet. Emberek, akik nagy próbatételek körülményei között is ragaszkodtak az erkölcsi és vallásos elvekhez, a meghurcolt igazság ügyéhez, az emberiség érdekeihez, az örök élet reménységéhez, akik mellőzték a szerencse és a világ legszebb ajándékait kötelességteljesítésükben.

A történelem legnagyobb értéke, hogy bevezet ezeknek a személyiségeknek kiemelkedő világába, s példájuk által táplálja bennünk azt a meggyőződést, hogy az indítékok és magatartás emelkedett tisztasága nem hiú ábránd, hanem számunkra elérhető s minden lét igaz célja... A tökéletességre vezető út többé nem ismeretlen. Vannak, akik előttünk jár-

nak ezen az ösvényen. Látjuk a halhatatlanság felé irányított lábnyomokat. A jó és a nagy nem az erkölcsi világ csodái! Ugyanazzal az erővel, ugyanazokkal az indítékokkal s ugyanazon isteni segítségre mutató igérettel rendelkezünk mi is.

(Life, p. 239. — Élet)

18. A kötelességérzet Isten legnagyobb ajándéka. Az igaz becsület eszméje Isten elsődleges és legmagasabbrendű megnyilatkozása az emberi lélekben; minden más külső kijelentés ezen alapszik és erre irányul. A tudomány és teológia valamennyi titka elhalványul az egyszerű kötelességérzet nagyszerűsége mellett, amely egy kisgyermek lelkében megfogant. Ez az érzet Isten erkölcsi országába helyezi őt, s egy örökkévaló kötelet tesz rá. Az, akiben a kötelességérzet kifejlődött, attól a pillanattól fogva egy törvény uralma alá kerül, amelyet a világmindenség egyetlen hatalma sem tud eltörölni. Istennel egy új és szétbonthatatlan kapcsolatot teremt, a felelős személyiség kapcsolatát. Ettől kezdve egy belső ítélőszék előtt áll, amelynek döntésén egész boldogsága nyugszik, egy hangot hall, melyet ha hűségesen követ, a tökéletességhez vezetí őt. Csak kis mértékben tudjuk megérteni az erkölcsi erő komolyságát az emberi lélekben. Nem gondoljuk, hogy milyen tiszteletet ébresztő annak működése. Elfeledjük, hogy az a halhatatlanság csírája. Ha megértettük, a tisztelet érzésével fogunk minden embertársunkra nézni, akinek ez megadatott.

(Honor due to all Men, p. 69. — Tisztelet minden embernek)

19. Ha megvizsgáljuk természetünket, bámulatos tulajdonságaink között felfedezzük a szépérzékét. Ott van a csírája minden emberben, s nincs erő, amely nagyobb kibontakozást engedne; miért nem lehet hát mindenkiiben kifejleszteni? Érdemes megjegyezni, hogy a világegyetem korlátlanul gondoskodik ennek a bennünk levő elvnek az ellátásáról. A világnak csak egy parányi részét változtathatjuk kenyérré és ruhává, vagy fizikai létünk kielégítésére, de az egész világot felhasználhatjuk arra, hogy segítse szépérzékünk kibontakozását.

A szépség egy mindent átható jelenlét. Ott nyílik a tavaszi virágok színeiben, ott hullámoz a fák lombjai közt s a zöldülő fűszálakon, ott van a föld és a tenger mélyén s ragyog a kagylók és drágakövek színárnyalataiban. És nemcsak ezek a kisebb dolgok, hanem az óceán, a hegyek, a felhők, az égbolt, a csillagok, a felkelő és lenyugvó nap, mind-mind tele van szépséggel. A mindenség a temploma; s azok, akik tudatában vannak e szépségnek, fel sem emelhetik szemeiket anélkül, hogy ne éreznék, minden oldalról körülveszi őket. E szépség olyan érték, az általa nyújtott élvezet oly kifinomult és tiszta, annyira egynemű a mi leggyengédebb és nemes érzéseinkkel s rokon az istentisztelettel, hogy fájdalmas gondolni arra a sok emberre, akik e szépség közepette élnek, de csaknem oly vakon, mintha — e tiszta és ragyogó égbolt helyett — a sötét börtön lakói lennének. A világból a határtalan öröm vesz ki e lelki adottság művelésének hiánya által. Senki sem adhat az embernek igazi műveltséget, ha nem fejleszti ki benne, a szép iránti érzékenységet, s nem ismerék oly életkörülményt, amelyben ezt nélkülözni lehetne.

(Self-Culture, p. 18. — Önművelés)

20. A vallás hivatása az emberben a lelket életre kelteni, felemelni, megtisztítani és így isteni eredetijéhez hasonlóvá tenni. Másszóval a vallás feladata, hogy az ember egész lelkületét: az értelmet, a lelkiismeretet, az érzelmet és az akaratot felébressze, működésbe hozza, az igazságnak erőt és célt adjon s a jóság csendes és ésszerű, de mégis mély szeretetére építsen, amelyet semmi sem ingathat meg a világon. Ha nem remélném a vallástól ezt a megelevenítő befolyást, nem nevezném a legfőbb jónak. Mert legfőbb javunk önmagunk tökéletesítése, és csak az érdemli meg ezt a nevet, ami magában hordozza és előmozdítja azt.

Sokak felfogása, hogy boldogságunk Istentől származik és nem önmagunktól. Ha helyesen értelmezik, e nézetben sok igazság van. A boldogság egyedüli forrása Isten. De az ő tökéletességéből és a dolgok természetéből következik, hogy teremtményeit az általa adományozott tehetségek által és szerint áldja meg. Nem várhatok tehát Istentől más boldogságot, mint ami a természetem szerint megillet engem. És milyen a természetem? Mindenekelőtt erkölcsi lény vagyok. Kötelességérzettel bírok, meghallom lelkiismeretem szavát, amely isteni tekintéllyel parancsolja, hogy tiszteljem a jót minden cselekedetemben, törekedjem kirtani a rosszat szívemből és életemből, és igyekezzek előhaladni a tökéletességben, amelynek sugarát felfogtam, de teljes fénye még messze előttem ragyog.

Ennélfogva boldogok nem azáltal leszünk, amink van, hanem azáltal, amik vagyunk; lelkünk tisztasága és ereje, nem pedig a külső adottságok által. Miben áll tehát a vallás tökéletesedésünket elősegítő és ezt munkáló hatása?

(1) A vallás végtelen nagy értéket kölcsönöz a lelkiismeretnek. A vallás nem teremt lelkiismeretet; mert az ember — akár vallásos, akár nem — rendelkezik kötelességérzettel, s különbséget tud tenni a jó és rossz között. A lelkiismeret azonban egy magában nem tud ellenállni a kísértéseknek s felemelni minket igazi méltóságunk színvonalára. A lelkiismeret működése úgy van beállítva, hogy ne egyedül kormányozzon, hanem egy felsőbbrendű lényvel való öntudatos közösségből táplálkozzék és nyerje hatalmát. Ezt a felsőbbrendű lényt a vallás jelenti ki nekünk. A vallás hit Istenben, aki örömét találja a lelkiismeret által parancsolt helyes cselekvésben. E meggyőződés megszenteli kötelességeinket.

(2) A vallás az erkölcsi javulás és gyarapodás elősegítője. Az Istenben való bizalom reményt ad nekünk az erkölcsi tökéletesség elérésére. A remény tevékenységre serkent. Igaz, hogy az erkölcsöt más tényezők is elősegíthetik a valláson kívül: a lelkiismeret helybenhagyó és tiltó szava, embertársaink becsülése és tisztelete, az igazságosság és szeretet jutalma. De azok a vonások, amelyek annyira lényegesek az erkölcsi fejlődésre és a becsületesség állandóságára nézve, mint a legbensőbb gondolataink és szándékaink felett örökös fegyelem, az önzetlenség és belső tisztaság utáni vágy, a lélek egészségének és fejlődésének többrebecsülése a világi érdekeknél, a mindent elnyeléssel fenyegető önszeretet megfékezése, ezek nem tőlünk származnak. Mindezek igénylik az isteni ihletés állandó és friss utánpótlását. Szükségünk van a végtelen erő indítására, hogy meggyorsítsa véget nem érő küzdelmünket a világgal és az önzéssel szemben. És hol találhatjuk meg ezt az erőt máshol, minthogy

hiszünk a jóság örök forrásában és az örök életben, ahol a mi mostani lelki növekedésünket a tökéletesség fogja megkoronázni.

(3) A vallás a jellemfejlesztés támogatója. A vallás tiszteletünk és szeretetünk tárgyául olyan lényt állít előnkbe, akiben megtalálható a szeretetre és tiszteletre méltó lelki tulajdonságok összessége, aki mindig és mindenütt azt a tökéletes jóságot jelenti ki nekünk, amely után erkölcsi természetünk vágyik. A vallás által tehát a tökéletesség közelébe jutunk. Ez növeli lelkünkben a szemlélet erejét, a hálát, a rokonszenvet és a gyermeki tiszteletet a mindenség Atyja iránt.

(A vallás tökéletesítő ereje, Channing vál. művei, VI. 108—114. l.)

21. Különböző hatások alatt nőttünk fel. Különböző neveket viselünk. De ha ünnepélyesen kinyilvánítjuk, hogy a célunk Isten akaratát cselekedni és Jézus tanításait és példáját követni, akkor egy egyház vagyunk, és semmi sem választhat el egymástól. A felfogásbeli különbségek arra irányítanak, hogy különböző helyeken és formákban tartsuk istentiszteleteinket. De ezek a változatok nem jelentenek szakadást, nem bontják meg Jézus egyháza egységét. Tisztelhetjük és szerethetjük egymást és örvendhetünk egymás lelki életének és fejlődésének olyan igazán és őszintén, mintha egy és ugyanazon formához tartoznánk. Isten szereti a változatosságot a természetben és az emberi lélekben is, s nem utasítja el azt a keresztény istentiszteletben sem.

A nagy igazságokban, amelyek leginkább mozgósítanak, megtisztítanak és vigasztalnak, úgy hiszem, egyezünk. És a gyakorlatnak is van olyan közös alapja, távol a vitáktól, ahol találkozhatunk. Egyesíthetjük szívünket és kezeinket a jöttevésben, Isten szeretet-céljainak a betöltésében, az emberiség ügyéért való erőfeszítésben és szenvedésben, az értelem, a szabadság és erkölcs terjesztésében, a múlt visszaéléseinek és romlottságának való ellenállásban, a háború szellemének és borzalmainak leleplezésében. Így nemcsak Jézus egyetemes egyházához csatlakozunk itt a földön, hanem az örök tisztaság és béke hajlékaiban levő láthatatlan egyházhoz is.

(The Church, p. 444. — Az Egyház)

Az igazi istentisztelet

22. Belső szentség, tiszta szeretet, önzetlen ragaszkodás Istenhez és emberhez, a szív és élet engedelmissége, a jellem nyílt kiválósága, ez a szükséges dolog, és ez a vallásban is a lényeg. Minden egyéb: lelkészek, templomok, szertartások, istentiszteleti helyek csupán eszközök, segítség, másodlagos jellegűek, s ha elkülönülnek a lényegtől, értéktelenné válnak. Azt képzelni, hogy Isten más egyebet is figyelembe vesz, mint ezt, hogy ő mást is néz, mint a szívet, tiszteletlenség lenne iránta. Jóság, tisztaság, erkölcs, ez az egyedüli, amit Isten megkülönböztet; ezt valószínűleg, lényegesen és örökkévalóan, az ő természete által, amely szeretetreméltó, szép, dicsőséges, isteni. Ez nem tartozik semmivel az időnek, a körülményeknek, a külső kapcsolatoknak, hanem saját fénye által ragyog. A szellemi világegyetem napja ez. Isten maga, amint az emberi lélekben lakik... A vallás egyik legnagyobb igazsága a jellem, az erkölcs, az isteni lélek elsőrendű fontossága, amely Jézusban sugárzik felénk...

(The Church, p. 443. — Az Egyház)

23. Jöjjetek erre a helyre lélekszerint imádkozni, felemelni lelkünet Istenhez... Jöjjetek lélekben és igazságban imádni őt, vagyis értelmesen, ésszerűen, világos nézettel, igaz és tiszteletre méltó felfogással a Végtelen Atyáról, nem pedig ellankadt értelemmel, nem az ész isteni ajándékáról való lemondással, hanem bemutatni egy felvilágosodott tiszteletet, amely az értelem és igazság forrásából táplálkozik.

Jöjjetek imádkozni szívvel, de értelemmel is, étellel, buzgón és lelkesedéssel... Jöjjetek imádkozni erős meggyőződéssel, élő hittel, Isten jelenlétének érzetével s annak megértésével, hogy ő nemcsak körülöttek, hanem bennetek, lelketek mélyén van. Jöjjetek imádkozni gyermeki lélekkel, nem félelemmel, rettegve és komoran, nem síri hanggal és elcsüggedt tekintettel, hanem szerényen, derűsen, határtalan bizalommal, túláradó hálával és azzal a szeretettel, amely hajlandó és kész megtenni és elszenvedni mindent, amit Isten iránti hűségetek jóváhagy.

Jöjjetek imádni őt azzal, amiben leginkább örömet lel, lelki fény és élet utáni vágyakozással, jöjjetek ápolni és kifejezni az erkölcs, tisztaság, a kísértés feletti hatalom iránti vágyaitokat.

Egyszóval jöjjetek felajánlani egy kifinomult és nemeslelkű tiszteletet, öhozá méltó kegyeletet, aki maga az igazság, jóság, szépség és tökéletesség. Imádjátok őt nyugodt értelemmel és mély szeretettel, s törekedjete hasonlóvá lenni ahhoz, akit imádtok.

(Christian Worship, p. 420. — Keresztény istentisztelet)

24. Azzal menjete el Isten házából, ahol őt tiszteltétek, hogy tisztelni fogjátok az emberi lelket mint az ő választott szentélyét. Tiszteljétek azt saját magatokban és másokban, s munkálkodjatok azon, hogy tökéletesedjék. Tiszteljétek Istent e falak között, amint egyetemesen és részrehajlás nélkül jó gyermekeihez, s menjete, éljete ebben a szellemenben. Tiszteljétek és keressétek az igazat, teremtetek jólétet mindenütt, ahol csak módotokban van. Vigyétek magatokkal azt a meggyőződést, hogy elnyomni az embert annyi, mint elnyomni Isten gyermekét; hogy megalázni vagy megrontani az embert, annyi, mint lerombolni egy minden anyagból készült oltárnál értékesebb templomot. A könyörület és szeretet sokkal elfogadhatóbb tisztelete Istennek, mint valamennyi áldozat. A legfennköltebb istentisztelet, amelyet valaha a földön bemutatattak, Jézus nevéhez fűződik, amikor ő a bűnös emberhez úgy közeledett, mint Isten gyermekéhez, amikor azon fáradozott, hogy felébressze az emberi lélek isteni vonásait s ezáltal újjá tegye a világot. Ilyen legyen a ti istentiszteletek, amit e helyről magatokkal viszete. Menjete és teljes erővel, amellyel Isten megáldott, cselekedjete a jót: boldogabbá tenni jelenlétetekkel minden helyet, ahová csak beléptek, latba vetni teljes súlyotokat az emberi szabadság és fejlődés mérlegén, ellenállni a rossznak, támogatni az igazat, s mindenekfelett fényt, életet és erőt adni a halhatatlan léleknek.

(Christian Worship, p. 421. — Keresztény istentisztelet)

25. Isten áldásainak legjobbika a nagyra és jóra fogékony szív, amely ragyog a kiválóság fényében s lelkesedik azért a gondolatért, hogy azonosuljon csodálata tárgyával. Az a szív, amely megszokta úgy tekinteni Istenre, mint forrására és rendeltetésére, amely fogékony az ő mindenütt szétáradó jelenlétére, amely találkozik vele a munkában, beszél hozzá magányában, imádkozik hozzá a szenvedésekben a meghallgatás

biztos tudatával, és reméli mindazt, amit a végtelen jóság számára megadhat.

Isten áldásainak legjobbika az a szív, amely részesül Isten jótéteményében, érzi kapcsolatát a világegyetemmel, a barátság kötelekeivel kapcsolódik a jóhoz, rokonszenvvel a szenvedőhöz és túlradó gyengédséggel a mindennapi élet szűk látóköréhez. Az a szív, amely hordozza végtelen sorsának öntudatát, s az örökkévalóságra mint örökségére tekint . . . Az ilyen szív az ember igazi boldogsága.

(Life, p. 243. — Élet)

Dr. HERMANN BINDER

MÁRKTÓL AZ EVANGÉLIUMOKIG

Németből fordította dr. Geréb Pál

Az őskeresztény irodalom története c. munkájában Philipp Vielhauer a kétforrás elméletről szóló fejezetet a következő megállapítással zárja: „A szinoptikus forrástörténet nyilván már semmi újat nem tud felmutatni.“¹ A megújuló vitákban ismét csak régi kérdéseket vetnek fel, mint pl. W. F. Farmer Griesbach hipotézisét. A formatörténet keletkezése óta a forrásvizsgálat nagyon is háttérbe szorult. E tény ellenére — vagy éppen emiatt — indítatva érzem magam, hogy röviden bemutassam az evangéliumok áthagyományozására vonatkozó tanulmányaim néhány eredményét.

1

A kétforrás elmélet képviselői számára elfogadott tény, hogy Márkot mind Máté, mind Lukács felhasználta. Most csak azt kell eldönteni, hogy vajon mindkét evangélium előtt ugyanaz a Márk-szöveg volt-e. Abból, hogy a harmadik evangélista a „nagy lukácsi szünetben“, Lk 9, 17 és 9, 18 között kihagyja Márk 6, 45 — 8, 26-ig terjedő anyagát, arra következtettek, hogy Lukács a Márk-féle hagyomány egy korábbi stádiumához megy vissza, amely első lépés volt egy ős-Márk létezésének bizonyítása felé.

A Márk-szöveg kritikai elemzése mégis tévesnek mutatja ezt a feltevést. Ugyanis ha megkíséreljük Márk szövegében az egyes hagyományösszefüggések közé választóvonalat tenni, akkor látni fogjuk, hogy a „nagy lukácsi szünet“ vége egybeesik Márk 8, 26-tal, az ún. „tengeri történetek“ befejezésével. De ez sem mond többet, mert Márk 8, 27 a passiótörténetet kezdi el. Itt tehát egy olyan választóvonal van, amelyet Lukács evangéliumában nem tudott megkerülni. A „nagy lukácsi szünet“ kezdetének Márknál, a 6, 44—45-ben nem találunk hasonló választóvonalat a feltételezett hagyományösszefüggések között. Ha megfigyeljük továbbá, hogy a megnevezett „szünet“ előtt és után nyomokat lehet felmutatni Márk 6, 45 kv-ből (és pedig Lk 9, 10: Bethsaida bekapcsolása és